

1. Už dlhodobo sa aj na Slovensku vedú diskusie na tému obsahu vzdelania a výchovy. V poslednej dobe sa v tejto oblasti sa do značnej miery presadzuje utilitarizmus – predstava, že naše poznanie musí byť predovšetkým využiteľné. K čomu potrebuje dnešný človek dejiny?

2. Historik, rovnako ako iní sociálni vedci, nežije v slonovinovej veži dokonale neutrálnej vedy. Jeho práca je konfrontovaná so „spoločenskou objednávkou“, ktorá sa prejavuje v rôznych podobách. Na jednej strane sa písali dejiny spoločnosťou marginalizovaných a „mlčiacich“ skupín, hlásiacich sa ku slovu a hľadajúcich svoju identitu a svoje korene. Na druhej strane sa generovali vysoko konformné dejiny pritakávajúce panujúcim režimom a ich ideológiám. Každopádne, nielen v prípade týchto dvoch „krajností“ historiografia reaguje na podnety, potreby, výzvy prítomnosti. Sú pre ňu dôležité a poskytujú jej samej ako vede zmysel i legitimitu. Čo od nej dnes „spoločnosť“ očakáva? Aká je spoločenská objednávka a kto je dnes hlavným „objednávateľom“?

3. K akým výzvam a impulzom zvonku (z hľadiska tém a metód) by sa slovenská historiografia nemala obracať chrbtom? Môžete špecifikovať aj konkrétne z oblasti Vašej špecializácie...

4. Internet predstavuje v súčasnosti významné médium komunikácie aj v oblasti historiografie. Aký je Váš názor v tomto smere na kvalitu a obsah slovenského internetu?

MARTIN LACKO

(Ad. 1 – 4)

Ad. 1: Na čo potrebuje dnešný človek dejiny?

Ad. 2: Čo očakáva spoločnosť od histórie, aká je spoločenská objednávka?

Ak dovoľíte, obe dve otázky úzko súvisia, preto na ne aj odpoviem spolu.

Pokiaľ niekto čaká, že tu začnem vymenúvať všetky prednosti „našej“ disciplíny a budem presviedčať hŕstku čitateľov o jej dôležitosti, je na omyle.

Treba realisticky konštatovať, že história v dnešnej spoločnosti nemá miesto, resp. ho má len periférne a občasné (najmä vtedy, keď historické témy začnú vyťahovať politici). Každodenná prax učiteľa, vedca, vydavateľa historickej literatúry, tiež i ako občana, čitateľa, diváka a momentálne aj staviteľa domu ma v tom len utvrdzuje. Nielen história, ale spoločenské vedy sú na tom u nás viac než zle. Príklad: Osobne musím každý týždeň vyvíjať obrovské úsilie, aby som zohnal nejakého majstra – raz murára, raz tesára, raz elektrikára, inokedy špeditéra a pod. Doslova sa ukláňam pred ľuďmi, ktorí majú často ukončené len učňovské vzdelanie, lebo potrebujem ich službu. Nevraviam o finančnej stránke – niektorí „majstri“ vypýtajú bez mihnutia oka aj 150-200 Sk na hodinu. No ja keď pýtam 200 Sk za knihu, ktorá je výsledkom niekoľkoročného výskumu a úsilia, sotva nájdem viac ako hŕstku záujemcov. Navyše mám zlé

svedomie, či aj to nie je náhodou príliš. Na strane druhej – kto v spoločnosti dnes reálne potrebuje historika? Kto z bežných občanov príde za historikom (ale aj filozofom, politológom a pod.), že potrebuje vyriešiť závažný historický problém, za čo mu nebudaj aj zaplatí? Alebo počuli ste o nejakom inzeráte, že by ho niekto naliehavo potreboval zamestnať?

Z tohto pohľadu sa mi preto zdá – nech to znie akokoľvek kacírsky – že dnešný bežný človek dejiny nepotrebuje. A analogicky ani spoločnosť ako celok neočakáva nič od histórie, od historikov. Pretože „to, čo bolo“, väčšinu ľudí dnes jednoducho nezaujíma, netrápi. Žiaľ... Samozrejme, dôsledok je potom absolútna nevedomosť, nulové národné povedomie, kultúrna vykorenenosť...

Spoločenská objednávka, (ak to tak možno nazvať, skôr by som hovoril o novinárskej potrebe) sa obmedzuje prakticky na niekoľko dní v roku, obvykle na výročia významných udalostí a štátnych sviatkov. Aj vtedy však médiá potrebujú historikov nie na prezentáciu najnovších výsledkov, na zmysluplnú diskusiu (česť výnimkám, keď sa v médiách objavila!) ale len ako istý dekór. Zo stanovísk historikov vystrihnú, či skôr vytrhnú, 3-4 vety do spravodajstva. Iným typom „prienuku“ histórie do médií je, keď historik poskytne informácie redaktorom dvoch známych denníkov, ktorí si ich následne vykážu ako „vlastné“ články, bez akéhokoľvek uvedenia zdroja, či nebudaj poďakovania dotýčanému. Potom sa o históriu a historikov do najbližšieho výročia znova absolútne nezaujmajú, môžete im posilať avíza a tipy na neviemaké zaujímavé historické témy. A tak to ide koldokola. Aj to je obraz úžasnej biedy dnešných médií, vrátane tzv. seriózných a „mienkotvorných“ denníkov... A samozrejme obraz celej spoločnosti, pre ktorú sú oveľa atraktívnejšími Mojsejovci, než problematika vzniku 1. ČSR.

No nejde len o úroveň radového občana, vážnosť histórie trpí aj po inej stránke: ide o problém – ako už napísali skôr viacerí kolegovia – že najmä najnovšia história je ponímaná ako futbal, ktorému každý rozumie a ku ktorému sa môže každý „fundovane“ vyjadrovať: spisovateľka krásnej literatúry, neurológ, technik či zootechnik – každý presne vie, čo bola napr. 1. Slovenská republika, čo bolo SNP a vie ho aj jednoznačne zhodnotiť. No ani medzi intelektuálmi prakticky nie je história ponímaná ako veda. Konečne, aká je dnes bežná predstava vedca? Človek v bielom plášti, pohybujúci sa kdesi v labáku so skúmavkami v ruke. A sem historik určite nepatrí.

História je dnes, povedal by som, v diaspóre. Je záležitosťou len pár jednotlivcov, hľadajúcich pravdu, ktorí svoju činnosť berú ako koníček, možno až ako otázku svedomia. Títo sú roztrúsení po vysokoškolských katedrách, vedeckých ústavoch, sú medzi nimi iniciatívni poslucháči odboru história (či príbuzných odborov), niekoľko desiatok najrôznejších nadšencov, venujúcich sa výskumu popri práci a nanajvýš niekoľko stovák záujemcov

(čitateľov) zo širších vrstiev. Toť vsjo. No tu je smutné, že ani mnohí pedagógovia či vedci nášho odboru nejdú príkladom, stačí sa totiž pozrieť na ich výsledky, či skôr nevýsledky. O tom som však písal na inom fóre, preto sa nebudem opakovať. Navyše, sú to všeobecne známe veci, akurát ich nahlas nikto neprizná. Preto si oveľa viac vážim rôznych nadšencov, ktorý popri svojej každodennej práci a rodinných povinnostiach zháňajú napr. fotografie, rôzne historické artefakty a pod., čím takisto pomáhajú zachraňovať históriu – niektorí dokonca aktívne tvoria aj práce, ktoré znesú kritérium vedeckosti.

Druhá vec je, či nemáme na tomto zľahostajnení spoločnosti podiel aj my, historici. Či sme schopní písať pútavo, zrozumiteľne, (niekedy aj bez zotročujúcich poznámok pod čiarou), snažíme sa zostúpiť z „vedeckých výšin“ na úroveň „plebsu“? Nebojíme sa povedať svoj názor aj verejne, v médiách (ak sa tam nejakým omylom dostaneme), a aj k témam, ktoré prekračujú úzko vymedzený rámec „nášho“ obdobia? Snažíme sa dostať aj do škôl, na prednášky do rôznych spolkov a podobne? Snažíme sa históriu „prepašovať“ aj do rozhovorov a myslenia ľudí, s ktorými sa stretávame?

Pochopiteľne, čím vyšší post v spoločnosti dosiahneme, tým máme vyšší stupeň zodpovednosti za jej prezentáciu. Je z tohto pohľadu smutným symptómom, že napr. známy archeológ-historik, sediaci dnes na jednom z najvyšších vládnych postov, venuje oveľa viac snahám o uzákonenie sexuálnych zvráteností, namiesto propagácie histórie či nebudaj materiálnej podpory tejto vednej disciplíny, ako by to snád niektorí jeho kolegovia naivne očakávali...

Nezačal som príliš optimisticky a optimisticky ani neskončím. Podobne ako som napísal pred tromi rokmi v jednom úvodníku, domnievam sa, že situácia sa v budúcnosti nebude zlepšovať, záujem sa bude ešte viac vytrácať a ľudia sa budú stále viac zameriavať na samozničujúci konzum, jeden z prejavov bezbrehého pseudoliberalizmu dnešnej doby, ktorý tak vehementne forsírujú dnešné médiá, kde duchovné hodnoty nebudú mať miesto. No kiežby som sa mýlil...

Ad. 3: Výzvy a impulzy

Tu môžem takisto len v základných črtách zopakovať, čo som uviedol už v predošlých rokoch.

Z hľadiska témy svojho výskumu – Slovenska a Slovákov počas druhej svetovej vojny, sa mi zdá veľmi dôležitá metóda „oral history“, avšak v tom najširšom zmysle. Nie ako zmätočné zapisovania „tárania“ každého, kto si „niečo pamätá“, ale ako zhromažďovanie (a súčasne záchrana) svedectiev o spomenutej dobe v najširšom zmysle (fotografie, zápisky, osobné

dokumenty a pod.), tiež ich komparácia s dokumentmi úradnej proveniencie, ktoré máme k dispozícii v archívoch. Štátne archívy, doma i v zahraničí, nám ostávajú do budúcnosti, kým poslední svedkovia vojnových časov nám práve nenávratne miznú. To, ako málo vieme o prežívaní tohto obdobia, napr. u našich krajanov za hranicami, nám ukazujú aj niektoré projekty, ktoré v súčasnosti začínajú realizovať niektorí pracovníci Ústavu pamäti národa.

A samozrejme, veľkú dôležitosť prikladám aj kvantifikačným metódam (prácam); bez ich zvládnutia v mnohých základných otázkach len tápame, alebo opakujeme mýty, ktoré nám zanechala marxistická propaganda. To som, myslím, dostatočne ukázal aj vo svojej dizertácii.

Ad. 4: Internet

Pokiaľ ide o domáce historické webové stránky, zdá sa mi, že sú celkovo na slabšej úrovni, ako historická produkcia. Ale samozrejme aj tu treba diferencovať – vynikajúca vec a veľká pomôcka pre bádateľov je napr. stránka Historického ústavu SAV s bibliografickou evidenciou historickej produkcie. O niečom takom mohli naši predchodcovia len snívať. Na strane druhej sú stránky aj niektorých historických inštitúcií dosť biedne a v porovnaní s webovými stránkami rôznych nadšeneckých skupín, pracujúcich bez akejkoľvek štátnej podpory a záujmu, vyzerajú ako popolušky. Vezmime si len napr. stránku „vlajkovej lode“ – Múzea SNP a porovnajme ju so stránkou <http://www.druhasvetova.sk>, alebo viac než spartánsku stránku Vojenského historického ústavu so stránkou Klubu vojenskej histórie Carpathia a pod. Klobúk dolu pred ľuďmi, ktorí robia veci z vnútorného nadšenia. Ale aj to, že Vaša nová stránka vôbec vznikla, je dôvodom na názor, že situácia sa zlepšuje aj v tomto smere. Prajem Vám len to dobré!

PhDr. Martin Lacko, PhD. pracuje v Ústave pamäti národa v Bratislave a prednáša na Katedre histórie Filozofickej fakulty Univerzity Cyrila a Metoda v Trnave. Venuje sa dejinám Slovenska v 20. storočí, predovšetkým problematike II. svetovej vojny.